

Transformativ lesing

Har du noen gang opplevd at det å lese en bok kan forandre persepsjonen din av noen du kjenner? Eller at det kan lede deg til å se dine egne opplevelser i et annerledes lys? Uansett om dette høres kjent ut eller ikke, så er det et potensial der. Vi har empiriske bevis som støtter påstanden om at det å lese fiksjon kan forandre livet ditt, gjennom en prosess som jeg kaller for transformativ lesing.

Man har helt siden de tidlige filosofene Aristoteles og Platon argumentert for at kunst påvirker emosjoner. I Platons «Staten» så ble poetene bannlyst fra den ideale byen. De ble fryktet for sin antatte makt til å tilfredsstille og glede publikummets emosjoner, og til å endre deres persepsjoner. I «Poetikken» beskriver Aristoteles hvordan en tragedie kan fremkalle frykt og medlidenhet, fulgt av en rensning, et fenomen kalt katarsis. Så litteraturens makt til å endre persepsjonen av selvet, og av andre, har blitt diskutert i tusenvis av år.

Nå har mine kollegaer og jeg innenfor det nye og vitale feltet av empiriske studier samlet bevis på at Platons frykt var berettiget. I dag så kan vi si at litteratur forandrer liv, og særlig din forståelse av deg selv. Vi støtter Aristoteles katarsismodell, men den utgjør bare én av mange modeller, siden litteraturen kan bringe med seg mange forskjellige former for endring i livet ditt. Istedenfor å fokusere på tekstlige aspekter, så interesserer vi oss heller for leserens møte med teksten.

Så, for å forstå opplevelsen av en transformativ lesing, så har jeg utviklet en forskningsmetodologi kalt LEX-NAP. Det er en prosedyre som blander metoder, der jeg bruker innsikter fra lingvistikken, kvalitative fenomenologiske metoder, og kvantitative metoder. Jeg ber deltakerne om å lese spesifikke noveller og fiksjonstekster, og leder intervjuer om opplevelsene deres. Deretter koder og kategoriserer jeg de forskjellige opplevelsene. Det ligner på en biologs arbeid. Hvis du undersøker skilpadder, så kategoriserer du de forskjellige skilpaddetyperne for å definere raser. I min forskning, så identifiserer jeg forskjellige typer transformative opplevelser. Jeg ber også leserne jeg intervjuer om å ta med seg romaner som har påvirket livet deres på en transformativ måte, og etter å ha gjort dette i flere år, så har jeg samlet en liste med transformativ fiksjon som inneholder både klassikere og samtidslitteratur. Dette er noen av bøkene som leserne har nevnt (se video, 2:55).

Men forandrer litteraturen alltid leseren til det bedre? Vi skulle gjerne ønske at dette var sant. Vitenskapelig sett, så vet vi at det finnes en endring, men om den er til det bedre eller til det verre, vet vi ikke enda. Begge kan være sanne. Det jeg derimot kan si så langt, er

at hvis du ønsker å lese noe transformativt, så må det være fiksjon, og det må være litterært. Å lese nyhetspapir eller sakprosa er av enn eller annen grunn ikke nok. Litteratur gir oss muligheten til å gjense livskonsepter, og til å reflektere over hvordan vi relaterer til andre. Vi har grunn til å tro at andre former for kunst også har den samme kraften, som å se på et maleri, å høre på musikk eller å se en film.

Så langt, har jeg identifisert to modus som viser hvordan lesing av litteratur kan veilede vår forståelse av fiksjonelle og virkelige selv. Jeg kaller de to modusene for protagonist- og stemning-sentrert lesing. I en stemning-sentrert lesing begynner leserne å engasjere seg i narrativets stemning. De snakker om settingen, eller bildespråket til historien. Leserne opplever empati ovenfor karakterene, men dette utgjør ikke den sentrale delen av opplevelsen deres. Det sentrale for opplevelsen er en form for tøff kjærlighet ovenfor narrativet; leserne kan sympatisere med protagonisten, men det kan også oppstå negative følelser, gjennom avvisning eller at de ikke aksepterer hvem karakteren er. Likevel er det en overordnet positiv evaluering av narrativet og måten det er skrevet på. Den andre modusen sentrerer rundt protagonisten. I en protagonist-sentrert lesing, så snakker leserne om hvordan protagonisten er annerledes eller lik dem selv. De gjenser de etiske predikamentene til karakterene ved å knytte dem til seg selv eller andre folk de kjenner. Her skjer transformasjonen gjennom en grensesammenslåing av en selv og andre, noe som betyr at leserne tar karakterenes opplevelser som sine egne. Leserne sier, jeg er denne karakteren, eller, denne teksten handler om livet mitt. Det oppstår også medynk ovenfor karakterene, og de re-evaluerer hvordan man behandler folk som ligner på protagonisten.

Så, lesernes subjektive opplevelser er viktige for den transformative prosessen. Når vi leser historier, er det veldig vanlig at vi besøker tidligere minner. Vi forstår hva karakterene går gjennom ved å huske lignende situasjoner fra vår egen fortid. På den måten kan du omforme konsepter du har om deg selv, og til og med velge å handle annerledes.

Så langt, har mine kollegaer og jeg påvist at det å lese fiksjon påvirker persepsjonen vår av oss selv og av andre. Vi har også demonstrert at det kan ha en påvirkning på språklig bevissthet, meningsfull lesing, og øke motivasjonen til å lese og studere litteratur. Vi har også preliminnære funn som viser at transformativ lesing kan ha en positiv effekt på empati. På 1800-tallet argumenterte poeten og kritikeren Matthew Arnold for at litteratur var en skole i moralsk forståelse. Så, jeg bygger på Arnold sin innsikt når jeg anvender forskningen min i en undervisningskontekst. Flere skoler i Europa har forsøkt det pedagogiske programmet til transformativ lesing. Der har vi sett effektene av studentenes empatiske kapasiteter og moralske resonnement. I klassene lærer vi om ulike aspekter ved menneskesinnet. Vi har én

time om hvordan man sympatisere med andre, og en annen om resonans og identifikasjon, for eksempel. Her ved Universitetet i Oslo kan du følge klasser i transformativ lesing, både innenfor litteratur og psykologi.

Jeg har gjennomført workshops med business-ledere som jeg tror at kan tjene mye på å lese fiksjon. Så, hvis du aldri har hatt en transformativ leseopplevelse, så kan jeg forsikre deg om at det er mulig for folk flest. Jeg guider lesingen, så du trenger ikke å være en erfaren leser. Etter workshopen spør ofte de som ikke pleier å lese om flere bokanbefalinger. *Det* er også en transformativ opplevelse i seg selv – å åpne folks øyne for gleden av å lese fiksjon.

Jeg er meget fornøyd med at empiriske studier av litteratur vokser som et felt. Vi stiller spørsmål som dukker opp under litterære studier, men vi bruker metoder fra atferdsvitenskap, blant annet, for å svare på dem. Det finnes nå vitenskapelige tidsskrift, kurs, og nettverk som tillater forskere å bygge på disse funnene og komme nærmere et vitenskapelig svar på hva transformativ lesing er, og hvordan menneskesinnet fungerer. Det handler om å reflektere rundt litteraturens funksjon i livene våre, og å forstå hvorfor vi leser litterær fiksjon.

Av Olivia Fialho

Oversatt til norsk 2024.